

ПЕРСПЕКТИВИ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Проаналізовано перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні та проведено системний аналіз його сучасного стану, визначено основні напрями, цілі й механізми його розвитку. Розглянуто перспективну роль сільського зеленого туризму у розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільська економіка, сільський зелений туризм, соціально-економічні проблеми села, туристична та аграрна політика.

O. V. KUCHAI

Kyiv University of Tourism, Economics and Law

PROSPECTS OF RURAL GREEN TOURISM IN UKRAINE AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Investigated the theoretical, methodological and practical aspects of rural green tourism in Ukraine, a systematic analysis of its current state, the main directions, objectives and mechanisms for further development. Attention is paid to the analysis of the legislation of Ukraine concerning rural tourism. The prospects of rural tourism in socio-economic development of rural areas, improving rural employment, incomes and living standards, the increase in the cultivation of agricultural products in private plots, improving the improvement of the villages and private estates, the revival and preservation of local traditions, protect the environment.

Key words: rural economy, green tourism, socio-economic problems of the village, tourist and agricultural policy.

Постановка задачі. Сьогодні найбільш динамічно зростаючим сектором світового туристичного господарства є сільський зелений туризм (СЗТ). У світі щороку подорожують близько 700 млн туристів, від 12 до 30 % з них, за різними даними, віддають перевагу саме сільському туризму. Ці цифри характеризують лише міжнародний туризм, а кількість внутрішніх сільських туристів у різних країнах значно вище. Так, у США і країнах Західної Європи сільський туризм в останні двадцять років став самостійною високоприбутковою галуззю туристичної індустрії. За оцінками ВТО, сільський туризм входить у п'ятірку основних стратегічних напрямків розвитку туризму в світі до 2020 року [1– 3, 23].

Особливістю СЗТ є те, що він включає до себе широкий спектр різних видів туризму, заснованих на використанні природних, історичних та інших особливостей ресурсів сільської місцевості, і саме тому справляє значний вплив на її розвиток. Не випадково Європейський Союз вбачає в сільському туризмі основний важіль економічного підйому своїх сільських територій. Так, за підрахунками ЄБРР, облаштування вихідця із села в місті обходиться в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя й роботи на селі. Також підраховано, що дохід від одного ліжка-місця має еквівалент доходу, який за рік приносить фермеру одна корова. В більшості країн Європи заняття сільським туризмом заохочується на державному рівні, частка екоподорожей складає більше 20 % від усіх туристичних послуг, а темпи щорічного приросту досягають 30 %. Більше того, цей процес всіяко підтримується засобами Спільної аграрної політики ЄС: у сільській місцевості налічується понад 2 млн ліжок-місць для сільського туризму [4– 7].

Для України з її величезними нереалізованими можливостями для розвитку СЗТ тема дослідження є актуальною, бо реалізовані ці можливості недостатньо. Значною мірою це пояснюється недосконалістю понятійного апарату: в Україні сформувався поняття СЗТ як сфери сільської економіки, що має сільськогосподарський характер та опирається на наявні ресурси сільських домогосподарств: їх людський, фізичний і природний капітал [17]. Отже, сільський туризм – апробоване явище у багатьох країнах світу – робить лише перші кроки в економічній системі нашої держави і є новим поняттям, хоча відпочинок на селі використовувався відомими українськими письменниками, художниками, артистами і політиками з давніх часів [8, 6].

Специфіка сільського туризму як виду економічної діяльності полягає не тільки у задоволенні потреб споживачів у відпочинку, а й у здійсненні вагомого впливу на інші сектори сільської економіки через диверсифіковані зв'язки (він виступає важливим чинником стабільного динамічного збільшення надходжень до бюджету та активізує розвиток багатьох галузей місцевої економіки – транспорт, торгівлю, зв'язок, будівництво, сільське господарство тощо). За цих умов соціально-економічне значення розвитку зеленого туризму в Україні зростає: він забезпечує розвиток сільських територій, підвищує рівень зайнятості сільського населення, сприяє відродженню та збереженню місцевих традицій, привертає увагу суспільства до захисту навколишнього середовища. Розвиток сільського відпочинку має реальну перспективу і сприяє поліпшенню соціально-економічної ситуації в сільській місцевості. Тому розвиток СЗТ повинен стати одним з пріоритетних напрямків розвитку туристичної галузі України.

З огляду на це актуальності набуває вивчення теоретичних і практичних аспектів сільського туризму як форми підприємництва на місцевому, регіональному та державному рівнях в контексті посилення економічної компоненти його впливу на стан сільських територій [9].

Дослідженням проблем сільського туризму в Україні займаються В. Васильєв, Ю. Зінько, Н. Кудла, Н. Липчук, О. Орленко, Х. Роглев, М. Рутинський та ін. Окремі напрями розвитку туризму досліджують О.

Бейдик, В. Безносок, В. Євдокименко, В. Кифяк, Н. Коніщева, М. Крачило, О. Любіцева, І. Смаль, Д. Стеченко, Т. Ткаченко, В. Федорченко, Л. Шульгіна. В той же час недостатньо уваги приділяється аналізу впливу туризму на розвиток сільських територій, дослідженню соціально-економічних змін, які відбуваються в сільській місцевості під впливом розвитку туристичної галузі.

Мета статті – провести системний аналіз сучасного стану сільського зеленого туризму в Україні, визначити основні напрями й механізми його розвитку, проаналізувати перспективну роль СЗТ у розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. В соціально-економічному житті України сільські території займають особливе місце. На них проживає третина населення нашої держави та припадає 90 % її площі. Розвиток сільських територій є одним з основних пріоритетів державної політики України, спрямованої на підвищення стандартів життя сільського населення, зростання ефективності функціонування АПК, покращення стану довкілля та поліпшення якості людського капіталу. В Україні основними проблемами в сільській місцевості є високий рівень безробіття, посилення міграції сільського населення, скорочення мережі закладів соціально-культурного призначення, зношеність та застарілість їх матеріально-технічної бази, нестача ресурсів для збереження й відтворення виробничого потенціалу села. Ці та інші проблеми зберегли свою актуальність до цього часу, а їхній негативний вплив на розвиток сільських територій обмежує можливості формування та використання соціально-економічного потенціалу села, приводить до виникнення проблем у сільськогосподарському виробництві та супроводжується руйнацією традиційного укладу сільського життя [10].

Досвід провідних країн світу свідчить про те, що розв'язання проблем сільських територій лежить у площині розширення позааграрних напрямів діяльності, серед яких важлива роль відводиться СЗТ, суттєвою рисою якого є перенесення попиту на різноманітні продукти й послуги з регіонів і міст з високими доходами до населених пунктів із низькими доходами населення. Сільський зелений туризм сприяє зайнятості населення, зростанню його доходів, а також – надходжень у місцеві бюджети. У таких країнах, як Франція, Великобританія, Голландія, Ірландія, Німеччина, Іспанія та ряді інших, він заохочується державою і розглядається як невід'ємна частина зростання добробуту сільських жителів, а також дозволяє знайти засоби і способи збереження природи [11].

Світові тенденції розвитку зеленого туризму, або агротуризму, свідчать про те, що з його розвитком пов'язується вирішення багатьох соціально-економічних проблем на селі. Тобто, сільський туризм розглядається європейськими країнами як найефективніший спосіб соціального розвитку сільських депресивних регіонів. Він, зокрема, забезпечує:

- підвищення доходів та рівня життя сільських жителів при відносно невеликих фінансових витратах;
- розширення сфери та підвищення рівня зайнятості сільського населення;
- розширення можливостей реалізації на місці продукції особистого підсобного господарства (екологічно чистих продуктів харчування, товарів народних промислів) та додатковий заробіток сільських жителів;
- розширення асортименту вирощування сільськогосподарської продукції в особистому підсобному господарстві, урізноманітнення спеціалізації фермерських та особистих селянських господарств;
- поліпшення благоустрою сіл та власних садиб, розвиток інженерної та транспортної інфраструктури та сільських територій;
- стимулювання розвитку сфери послуг на селі (надання послуг з прийому на проживання туристів, облаштування туристичних маршрутів та надання екскурсійних послуг, транспортного обслуговування туристів; егерської діяльності – полювання, аматорського та спортивного рибальства; надання послуг з прокату туристичного спорядження тощо) та розвиток соціальної інфраструктури;
- доступність сільського зеленого туризму для міського населення через помірні ціни;
- підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення;
- стимулювання охорони та збереження місцевих пам'яток, місцевих звичаїв, фольклору, народної промисловості [1, 3, 6].

Це починають розуміти і в Україні, де СЗТ все ще залишається новим видом туристичної діяльності, але, в той же час, має велику перспективу. З одного боку, це ідеальний варіант для тих, хто хоче відпочити на природі, в затишному мальовничому куточку та зануритися в атмосферу українського села (український ринок потенційно здатний прийняти й розмістити на селі близько 150 тис. «зелених» туристів). З іншого боку, зелений туризм можна розглядати як засіб відродження українського села. На жаль, протягом 24 років в Україні спостерігається тенденція зникнення сіл, їх вимирання. Відродження й подальший економічний та соціальний розвиток сільських громад України нині справедливо пов'язують з індустрією туризму, зокрема – сільського зеленого. Наукові дослідження та світовий досвід свідчать про те, що сільський туризм здатний забезпечити економічну та демографічну стабільність у сільських місцевостях та вирішити їх соціально-економічні проблеми.

Як зазначає М. Рутинський, сільський зелений туризм на початку ХХІ ст. – один із найперспективніших видів відпочинку у Карпатському, Поліському, Подільському, Наддніпрянському регіонах. Для сільських мешканців України цей вид туризму є найкращим стимулом для започаткування й розвитку підприємницької діяльності, що дає додаткові прибутки та підвищує рівень зайнятості членів сільських родин. Крім цього,

діяльність сільських громад з організації агорекреаційного сервісу стимулює облаштування сільських осель та благоустрій сільської місцевості, створює додаткові шляхи наповнення місцевих бюджетів, перетворюється на вагомий чинник перспективного розвитку сільських територій [12, с.6– 8].

Доцільність розвитку сільського туризму в Україні визначається такими обставинами: 1) значними природно-рекреаційними ресурсами сільської місцевості; 2) зростанням популярності альтернативних видів туризму на екологічно сприятливих територіях; 3) значним житловим фондом на селі; 4) відносною дешевизною сільського зеленого туризму; 5) необхідністю підвищення рівня доходів та зайнятості сільського населення; 6) потребою у подоланні соціального песимізму та байдужості на селі; 7) необхідністю розширення податкової бази місцевих громад; 8) потребою в модернізації інженерної та транспортної інфраструктури сільських територій. Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села має комплексний, системний характер, оскільки забезпечує економічну та демографічну стабільність у сільських місцевостях, сприяє розширенню зайнятості сільського населення, стимулює благоустрій сільських поселень тощо [13].

Окрім цього, оскільки сільський туризм – діяльність сільського населення, пов'язана із сільським середовищем, сільським будинком і заняттям сільським господарством, – цей вид туризму (на відміну від масового туризму) не справляє шкідливого впливу на навколишнє середовище: як на природне, так і на культурне довкілля. СЗТ використовує вже існуючий житловий фонд і не потребує значних інвестиційних витрат, і тому його розвиток є вигідним для регіонів.

Українське село має багаті рекреаційні ресурси, які належним чином досі ще не використовувалися. Найціннішим туристичним ресурсом села є мальовнича українська природа; зелений туризм у різних регіонах України дозволяє використовувати різні фактори її лікувального впливу: ландшафтотерапевтичний, кліматотерапевтичний, бальнеологічний тощо. Крім цього, українське село має багатий пізнавальний потенціал, пов'язаний з історико-етнографічною спадщиною, сільською культурою та побутом, маловідомими для міського жителя видами професійно-трудової діяльності та народними промислами [12, 14].

Аналізуючи історію розвитку СЗТ дослідники виділяють наступні етапи:

- *формування* (кінець XIX – середина XX ст.), тобто відпочинок городян в приватних сільських садибах, в основному у знайомих. Це явище неорганізоване та ще не розглядалося як туризм;
- *становлення приватних форм* (60– 90-і рр. XX ст.), тобто відпочинок в орендованих туристами кімнатах на гірських курортах або в Криму через відсутність вільних місць у пансіонатах та санаторіях. У більшості випадків така діяльність відбувалася стихійно та нелегально;
- *сталий розвиток*, який розпочався у 90-х рр. XX ст. Він характеризується створенням нормативно-правових, економічних та екологічних передумов для сталого розвитку в туристичних та не туристичних регіонах.

Історія сільського зеленого туризму як окремого напрямку туристичної галузі в Україні визначається майже двома десятиліттями. У квітні 1996 р. у Києві відбулася установча конференція, на якій було засновано Спілку сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Можна вважати, що з цього часу в нашій країні почав розвиватися СЗТ [16, 14].

У подальшому вивчення досвіду інших країн, реалізація проектів на центральному та регіональному рівнях за підтримки міжнародних благодійних фондів сприяли підвищенню ролі місцевих громад та осередків сільського туризму, збільшенню кількості фахівців та тренерів, активізації партнерства громадських організацій та органів виконавчої влади, зростанню попиту на відпочинок у селі та залучення сільського населення до цієї сфери діяльності.

Перший законопроект з питання СЗТ було подано на розгляд Верховної Ради України у 2000 р. Проект Закону України «Про сільський зелений туризм» був розроблений за ініціативою Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні та розглянутий і прийнятий за основу у 2004 р., але досі не затверджений Верховною Радою України. Законопроект дозволив вперше в Україні розробити систему визначення класу житла в системі СЗТ, адаптовану до європейських вимог [15, 16]. Проект Закону України «Про сільський зелений туризм» визначає основні поняття зеленого туризму. Так, сільській зелений туризм – це відпочинковий вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості (селі) та отримання ними послуг сільського зеленого туризму; послуги сільського зеленого туризму – діяльність членів особистого селянського, особистого підсобного або фермерського господарства з надання послуг бронювання, розміщення, харчування, інформаційного обслуговування, інших видів послуг, що спрямовані на задоволення потреб туристів. Як окремий вид туризму, розвиток якого є пріоритетним напрямом державної політики, СЗТ виділяється в ст. 4 та ст. 6 Закону України «Про туризм», № 324 від 15.09.1995 р. Право особистих селянських господарств займатися сільським зеленим туризмом зазначено в ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство», № 742 від 15.05.2003 р.

У зв'язку з тим, що Закон «Про сільський зелений туризм» досі не прийнято, сьогодні немає єдиного визначення категорії сільського зеленого туризму, що формує різні підходи до розв'язання проблем туристичної діяльності в цьому напрямі. Окрім цього, немає й окремого законодавчого акту, присвяченого сільському туризму. Разом з тим, ряд нормативно-правових актів містять норми, які присвячені розвитку сільського туризму та сільського зеленого туризму в Україні¹.

¹ Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР (ст.4 та ст.6); Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм»» від 18.11.2003 р. №1282-IV; Закон України «Про особисте селянське господарство» від 238

До Верховної Ради внесено на розгляд проекти Законів України: «Про сільський аграрний туризм» (2010 р.) – врегулює на законодавчому рівні питання, пов'язані з агротуристичною діяльністю особистих селянських та фермерських господарств, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в сфері сільського аграрного туризму; «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність» (2012 р.) – стимулює і заохочує особисті селянські господарства до агротуристичної діяльності та розвитку підприємницької ініціативи; «Про внесення змін до Закону «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму» (2013 р.) – визначає особливості сільського зеленого туризму як засобу реалізації державної політики зайнятості, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю; «Про внесення змін до Податкового кодексу щодо оподаткування наданих послуг у сфері зеленого туризму» (2013 р.) – регулює оподаткування доходів від наданих послуг у сфері зеленого туризму [15, 22].

Кабінет Міністрів України затвердив План заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на 2014– 2017 роки (2014 р.), який передбачає подальший розвиток сільського зеленого туризму.

Для подальшого планування розвитку сільського зеленого туризму в Україні важливо визначити фактори, які на нього впливають (табл. 1).

Зазначимо, що розвиток українського сільського туризму в організаційному плані відрізняється від європейського. На відміну від практики європейських країн в Україні розвиток цієї сфери почав здійснюватись «згори» за ініціативи всеукраїнської Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму та її регіональних відділень і осередків, через які йшла методична та організаційна підтримка сільського туризму в регіонах країни. В той же час Україна вже розпочала свій шлях до світових стандартів сільського туризму. Так, Державна Програма розвитку туризму на 2002– 2010 рр. визначила перспективу стрімкого підвищення ролі туристичної галузі в економіці й соціальній сфері України та надала пріоритетного значення в'їзному і внутрішньому туризму як важливим чинникам підвищення якості життя населення. Пунктом 55 цієї Програми передбачена розробка окремої Програми розвитку сільського зеленого туризму в Україні. На жаль, це завдання ще не реалізовано.

Але це не заважає розвивати СЗТ на місцевому рівні: з кожним роком все більше місцевих органів виконавчої влади та самоврядування, громадських організацій сприяють розвитку сільського туризму шляхом затвердження заходів та спеціальних програм. Сьогодні сільський господар, власник особистого селянського або фермерського господарства вкладає кошти, уміння та знання у створення агротуристичного продукту та забезпечує відповідні умови туристам.

Світовий досвід свідчить, що передумовами швидкого розвитку сільського туризму виступають [6, 14]:

- приватне житло (в селах України нараховується 6,3 млн житлових будинків, майже 10 % з яких потенційно можуть використовуватися для прийому туристів);
- незайняте або частково зайняте працездатне населення (лише близько 10 % якого сьогодні працюють у агровиробничій сфері за трудовими угодами);
- готова до реалізації сільгосппродукція, 2/3 якої виробляється у приватних особистих селянських господарствах.

За сучасних умов зелений туризм розвивається переважно в районах, що мають дві головні передумови: незайняте населення та приватний житловий сектор. Найбільш перспективними вважаються Карпатський регіон і Крим [18, с.123].

Важливим питанням подальшого розвитку сільського зеленого туризму фахівці вважають категоризацію зелених садиб. На 1 січня 2012 р. категоризацію пройшли 84 садиби з 16 областей України, в тому числі отримали сертифікат базового (найнижчого) рівня – 46 садиб, першого – 10 садиб, другого – 17 садиб, третього (найвищого) – 11.

Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що стан матеріальної бази об'єктів відпочинку в зеленому туризмі потребує розвитку та державної підтримки. На нашу думку, основними напрямками такої підтримки повинні бути: підготовка та навчання власників садиб; залучення їх до участі у конференціях та форумах; залучення інвесторів. Одним із пріоритетних напрямів, що сприятиме збільшенню попиту на послуги зеленого туризму, є розроблення єдиних стандартів якості туристичного продукту [18, с.123– 125].

15.05.2003 р.; Закон України «Про зайнятість населення» від 5.07.2012 р. № 5067-VI (п.7 ст.16); Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17.06.2004 р.; Указ Президента України «Про Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 р.» від 10.08.1999 р. № 973 (Розділ 3); Указ Президента України «Про Основні засади розвитку соціальної сфери села» від 20.12.2000 р. № 1356; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки» від 29.04.2002 р.; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 15.03.2006 р. № 297 (пп.3 та 7); Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19.09. 2007 р. № 1158 (із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 року № 1390); розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 рр.» від 3.07.2006 р. № 373-р; наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Плану заходів Мінагрополітики України щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року» від 18.01.2013 р. № 24.

Фактори сприяння та гальмування розвитку сільського зеленого туризму

Фактори сприяння	Фактори гальмування
<ul style="list-style-type: none"> - зростаючий попит мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості; - унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл; - багаті рекреаційні ресурси; - екологічна чистота сільської місцевості; - відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів, - наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів; - традиційна гостинність господарів та доступна ціна за відпочинок; - можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> - політико-економічна нестабільність у державі; - відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму; - відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму; - низький рівень інфраструктури та комунікацій; - недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення; - відсутність цілісної системи державного управління туризмом у окремих районах; - відсутність і підпорядкованість закладів розміщення туристів, санаторно-курортних та рекреаційних закладів, які надають туристичні послуги, різним міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади; - недосконалість нормативно-правової бази; - недосконалість методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку держави; - повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази зеленого туризму; - відсутність відповідних об'єктів для розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості; - невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам; - незадовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури; - недосконалість туристичної інфраструктури, неефективність використання рекреаційних ресурсів; - відсутність інноваційних проектів та наукових досліджень з питань розвитку перспектив зеленого видів туризму; - недосконалість статистики з питань зеленого туризму; - недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами; - недостатність державної підтримки та комплексного підходу до рекламування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг.

Джерело: складено за [8, 17].

За даними «Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні», на 2013/2014 рр. близько 600 господарств у різних регіонах України загальною місткістю понад 6 тис. місць щорічно приймають не менше 800 тис. туристів. Для порівняння: у Польщі господарств, задіяних в агротуризмі, налічується близько 12 тис., в Англії, Франції та Німеччині цей показник коливається в районі 20 тисяч. Сьогодні в Західній Європі налічується приблизно стільки ж ліжко-місць для відпочиваючих у сільській місцевості у хазяйських домівках, скільки й у готелях [19, с.8].

Якщо розглядати Україну з точки зору привабливості регіонів зеленого туризму, можна виділити чотири зони привабливості [18].

До першої зони (володіє найвищою туристичною привабливістю) відноситься Крим і м. Севастополь. Дана зона забезпечує більше 50 % доходу в туристській сфері України головним чином за рахунок зовнішнього туризму, прийому туристів з Росії, Білорусії, Польщі¹.

Друга зона – Прикарпаття і Закарпаття – забезпечує більше 30 % доходу від туризму; структура доходів даної зони також у більшій частині забезпечується за рахунок зовнішнього туризму (прикордонні райони Закарпатської області).

Третя зона – південні регіони України, що володіють виходом до Чорного або Азовського морів, де структура доходів більшою частиною представлена внутрішнім туризмом, головним чином завдяки тому, що відпочинок тут дешевше ніж у двох попередніх зонах.

Інші регіони України розташувалися в четвертій зоні, їх привабливість незначна, але кожен з регіонів має на своїй території рекреаційний та оздоровчий комплекс і порівнювати їх у своєму розвитку не можна, оскільки їх туристичні потенціали і фактори, що визначають рівень конкурентоспроможності

¹ На жаль, останні політичні події не дозволяють планувати розвиток туризму на цій території.

туристичного регіону, різні. Отже, необхідний більш детальний і комплексний аналіз як регіону в цілому, так і кожного туристичного об'єкту зокрема.

Незважаючи на певні успіхи, необхідно визнати недостатній (порівняно з можливостями) розвиток сільського зеленого туризму в Україні. Не сприяють розвитку СЗТ тривала дискусія стосовно визначення термінів «сільський зелений», «сільський аграрний» чи «сільський туризм» та форм діяльності сільського населення, від чого залежать питання легалізації, оподаткування, сертифікації тощо. Відсутність правового визначення та закріплених законодавчо державних преференцій вже багато років гальмують сталий розвиток цієї сфери [14].

Окрім цього, розвиток сільського туризму в сучасних соціально-економічних умовах України стримується через ряд причин, до яких відносяться: недосконалість регіонального законодавства; роз'єднаність зусиль з розвитку внутрішнього і в'їзного туризму, відсутність інтересу до впровадження механізмів економічної кооперації та управління; поганий стан українських доріг; незадовільне використання муніципальними органами своєї управлінської функції, яка визначає політику муніципальних утворень у сфері туризму, а також ролі координатора та організатора туристичного розвитку сільських територій; непродуманість системи фінансового забезпечення розвитку сільського туризму (системи пільгового кредитування, субсидування і податкових пільг). Складною проблемою розвитку сільського туризму є недостатній рівень розвитку комунікацій та соціально-технічної інфраструктури у багатьох центрах сільського туризму: незадовільний стан локальних доріг, відсутність централізованого тепло- та водопостачання, соціально-побутових об'єктів у сільській місцевості тощо. Найбільшими перешкодами на шляху розвитку туризму в сільській місцевості традиційно вважається транспортно-дорожня недоступність осередків відпочинку та їх рекреаційна необлаштованість (невідповідність запитам сучасного туриста): відносно низькі стандарти житла селян, його недостатня технічна забезпеченість, необлаштованість інфраструктури сіл та досить обмежений вибір дозвілля й можливостей активного відпочинку.

Таблиця 2

Основні заходи щодо розвитку сільського зеленого туризму

№ з/п	Основні заходи щодо розвитку СЗТ
1.	Організація вивчення туристичних ресурсів регіонів з метою розроблення методичних рекомендацій щодо розвитку сільського зеленого туризму.
2.	Популяризація сільського зеленого туризму через засоби масової інформації та мережу Інтернет.
3.	Участь у розробці та запровадженні спеціальних регіональних програм з підтримки розвитку сільського зеленого туризму.
4.	Підготовка фахівців для роботи у сфері сільського зеленого туризму.
5.	Організація та проведення освітніх заходів для осіб, які бажають займатися сільським зеленим туризмом.
6.	Проведення консультаційних послуг в регіонах для осіб, які бажають займатися сільським зеленим туризмом, з питань організації та діяльності сільського зеленого туризму.
7.	Надання організаційно-методичної допомоги головам сільських рад, суб'єктам сільського зеленого туризму щодо організації діяльності у цій сфері.
8.	Сприяння власникам особистих селянських господарств, які займаються наданням послуг у сфері сільського зеленого туризму, участі у міжнародних та обласних виставках-ярмарках з сільського зеленого туризму.
9.	Сприяння у створенні переліку особистих селянських господарств, які займаються туристичною діяльністю у сфері сільського зеленого туризму, для визначення 100 кращих садиб.
10.	Участь у проведенні презентації продукту сільського зеленого туризму в регіонах серед населення сільської місцевості з метою залучення його до діяльності у цій сфері.
11.	Залучення фермерських та особистих селянських господарств до надання послуг у сфері сільського зеленого туризму.
12.	Проведення конференцій, круглих столів, тренінгів, навчальних семінарів щодо організації та провадження сільського зеленого туризму в регіонах.
13.	Вивчення практики організації та визначення моделей функціонування сільського зеленого туризму (форми партнерської взаємодії).
14.	Сприяння у проведенні соціологічних досліджень серед власників особистих селянських господарств, а також вивчення особливостей потенційних споживачів даного туристичного продукту.
15.	Розробка дорожньої карти щодо функціонування сільського зеленого туризму в Україні.

Джерело: [21, 22].

Однією з першочергових проблем, що гальмують розвиток сільського туризму в Україні, є проблема якості послуг сільського туризму. У 2004 р. Спільною запроваджена система екологічної якості садиб «Зелена садиба», у 2008 р. – система якості розміщення «Українська гостинна садиба». Враховуючи сучасний стан розвитку сільського туризму в Україні, дані системи якості потребують перегляду та

вдосконалення. Це стосується положення щодо функціонування нової програми «Сільська гостинність», що об'єднує обидві попередні системи якості, а також необхідності створення інституту інспекторів-дорадників, наближених до власників садиб сільського туризму [20].

В 2014 р. з'явився новий фактор, який негативно вплинув на розвиток СЗТ в Україні, – це анексія Росією території АР Крим та військові дії в зоні антитерористичної операції (Донецька та Луганська обл.). Проведення військових дій на території АТО вимагає від держави значних ресурсів, які б могли бути витрачені на розвиток СЗТ.

В багатьох європейських країнах сільський туризм розглядають як малу галузь сільського господарства. В нашій країні відбуваються аналогічні процеси. Так, Міністерством аграрної політики та продовольства України в 2013 р. розроблено План заходів щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року, основні з яких наведено в табл. 2.

Згідно з додатком до «Загальнодержавної програми соціально-економічного розвитку українського села на період до 2015 р.», на фінансування заходів, пов'язаних із розвитком агротуризму та сільського зеленого туризму, упродовж 2007–2015 рр. передбачається залучити 19,4 млн грн, з яких частка державного бюджету має становити 23,2 %, місцевих бюджетів – 10,3 % (табл. 3). Водночас, враховуючи гіркий досвід багатьох розроблених раніше програм, структуру джерел фінансування, а також сьогоденні реалії, реалізація завдань цієї програми у частині розвитку сільського туризму виглядає сумнівною [13].

Таблиця 3

Фінансування виконання заходів, передбачених загальнодержавною програмою соціально-економічного розвитку українського села на період до 2015 р.

(млн грн.)

Захід	Термін виконання, років	Потреба в коштах на фінансування програми	Джерела фінансування		
			державний бюджет	місцевий бюджет	інші джерела
Розділ 4. Розвиток сільських територій					
Сприяння розвитку агротуризму і сільського зеленого туризму	2007	2,0	0,4	0,2	1,4
	2008	2,1	0,6	0,3	1,2
	2009	2,1	0,5	0,2	1,4
	2010	2,2	0,5	0,3	1,4
	2011–2015	11,0	2,5	1,0	7,5
	2007–2015	19,4	4,5	2,0	12,9

Джерело: [25, 13].

Відповідно до вимог Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», обласні державні адміністрації розробили стратегії їх соціально-економічного розвитку. Питання реформування сільських територій включаються в програми розвитку областей.

Перспективним напрямом розвитку СЗТ, на нашу думку, виступає кластерний підхід. В сучасних умовах відбувається формування сільського туристського кластера (СТК). СТК – це група географічно сусідніх суб'єктів сільського туризму, підприємств, громадських організацій і пов'язаних з ними органів державного управління, які формують і обслуговують туристичні потоки. Об'єднання і взаємодія об'єктів сільського туризму дозволить більш широко і повно використовувати потенціал території, допоможе спільно працювати з представниками влади, спільними зусиллями пропонувати рекламу, формувати цінову політику, розробляти туристичні програми і маршрути, створювати конкурентоспроможний туристичний продукт. Особливістю створення сільського туристського кластера є необхідність забезпечення технологічних зв'язків між гостьовими домами і секторами економіки, які приймають участь як у виробництві, так і в реалізації туристичного продукту.

Вирішальним чинником розвитку зеленого туризму в Україні залишається цілеспрямована державна політика. Реалізація заходів з розвитку сільського зеленого туризму може бути надзвичайно ефективною навіть у період економічної кризи з її проблемами у банківській системі та у виробничому секторі в цілому.

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Сільський зелений туризм сприяє забезпеченню економічної і демографічної стабільності в сільській місцевості і здатний вирішити накопичені соціально-економічні проблеми села. Основними перешкодами розвитку СЗТ в Україні виступають: відсутність державної політики, спрямованої на його підтримку; обмежений доступ до інформації про розвиток системи сільського зеленого туризму, досвід ефективно діючих садиб; відсутність єдиних вимог до класифікації об'єктів сільського зеленого туризму; недосконалість бази даних про реальних та потенціальних клієнтів СЗТ; недостатнє інформування клієнтів про пропозиції щодо СЗТ; відсутність державних інституцій для просування іноземного в'їзного туризму тощо.

2. Для подальшого розвитку СЗТ в Україні необхідно прийняти Закон України «Про сільський зелений туризм»; розробити методичну і нормативно-правову бази для визначення організаційних умов

надання послуг з СЗТ в межах особистого селянського господарства; удосконалити систему управління на рівні району; залучити приватний сектор в сільській місцевості та забезпечити розвиток СЗТ; впровадити систему пільгового довгострокового кредитування сільського населення на розвиток СЗТ; покращити матеріально-технічну базу туризму та транспортного забезпечення; розробити методичні рекомендації щодо регіональної категоризації садиб сільського туризму; розробити єдині стандарти якості туристичного продукту; удосконалити інформаційну базу даних клієнтів та покращити інформування клієнтів щодо послуг відпочинку на селі; створити державну інституцію для просування за кордоном в'їзного туризму до України в цілому, у тому числі – сільського зеленого туризму; продовжити підготовку профільних фахівців, навчання і перекваліфікацію власників садиб, незайнятого сільського населення для роботи в секторі сільського зеленого туризму; запровадити навчальні програми «Сільський туризм» у рамках трудового навчання учнів сільських загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів.

3. З метою підвищення ефективності СЗТ необхідно запровадити кластерну систему. Кластери СЗТ мають об'єднати в собі представників бізнесу, місцевої влади, ЗМІ, освіти, науки та громадських організацій. Важливо розробити форми партнерської взаємодії місцевих громад з органами влади та самоврядування, підприємницькими структурами, неурядовими та благодійними організаціями.

4. Стан матеріальної бази об'єктів відпочинку в зеленому туризмі потребує розвитку, державної підтримки (особливо при удосконаленні комунальної та соціокультурної інфраструктури на селі) та залучення державних і приватних інвесторів.

Література

1. Європейська федерація сільського зеленого туризму «EUROGITES»: офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurogites.org>.
2. Всесвітня туристична організація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.world-tourism.org>.
3. Эрлих К. Сельский туризм в Европе – ключевые вопросы успеха / К. Эрлих // Международной форум «Сельский туризм»: сборник материалов / под общей редакцией Щетинина М.П. – Барнаул : АЗБУКА, 2013. – 346 с.
4. Казьмина Е.Б. Развитие услуг сельского туризма в российских регионах [Електронний ресурс] : дис. ... к.э.н. : спец. 08.00.05 / Казьмина Е.Б. – М., 2012. – 163 с. – Режим доступу : <http://www.disscat.com/content/razvitie-uslug-selskogo-turizma-v-rossiiskikh-regionakh>.
5. Как ЕС помогает развивать «зеленый» туризм в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukranews.com/ru/article/2012/08/10/443>.
6. Круглий стіл у Комітеті з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму Верховної Ради України 22 листопада 2013 р. [Електронний ресурс] / І.І.Бушко, І.В.Бриченко, І.Ф.Гайдош, К.Т.Вашук). – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
7. Протокол засідання робочої групи з питань міжнародної інтеграції і співпраці від 28 серпня 2013 року Львівської обласної державної адміністрації / керівник робочої групи В. І. Бахмацький.
8. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети / В.І. Биркович // Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – № 1 (6). – С. 139– 141.
9. Транченко Л.В. Перспективи розвитку сільського туризму як різновиду для зайнятості населення / Л.В. Транченко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва : частина 2. Економіка. – Умань. – 2012. – Вип. 80. – С. 31– 38.
10. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону) : науково-аналітична доповідь / [В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. С. Крупін, І. М. Куліш]; наук. ред. В. В. Борщевський / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 60 с.
11. Формування політики розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.civica.org/news/view.html?q=2040844>.
12. Рутинський М.Й. Сільський туризм : навч. посіб. / М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінко. – К.: Знання, 2006. – С. 49– 60.
13. Барановський М. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій / М. Барановський // Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 13– 21.
14. 15 років сільському зеленому туризму України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/news/92>
15. Верховна Рада України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
16. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/>.
17. Ключковський О.В. Розвиток сільського зеленого туризму на Вінниччині / О.В. Ключковський, В.О. Ключковська // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 4. – С. 74– 79.
18. Арбузова Ю.В. Перспективні напрямки розвитку зеленого туризму в Україні / Ю.В. Арбузова,

В.Д. Яковенко // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2013. – Вип. 3 (4). – С. 123.

19. Возможности працевлаштування молоді у сфері зеленого туризму: методичні рекомендації щодо започаткування власної справи / [за заг. ред. О. В. Кулініча]. – Х. : Інститут соціальної політики регіону, 2011. – 124 с.

20. Всеукраїнська конференція з сільського зеленого туризму, 7-8 грудня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/news/131>.

21. Про затвердження плану заходів Мінагрополітики України щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства № 24 від 18 січня 2013 року // Офіційний веб-сайт Мінагрополітики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/>.

22. Офіційний сайт Мінагрополітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.

23. Андреева К. Организация туризма в сельской местности / К. Андреева // Материалы рабочей встречи участников проекта «Темпус: разработка образовательных программ по устойчивому сельскому туризму» (Франция, Анже). – М. : ГУУ, 2011. – 32 с.

References

1. European Federation of rural tourism «EUROGITES». Official. site. URL: <http://www.eurogites.org>.
2. The world tourism organization. URL: <http://www.world-tourism.org>.
3. Ehrlich K. Rural tourism in Europe – key issues in success. International forum «Rural tourism»: a Sourcebook; edited by M. P. Shchetinin. Barnaul: AZBUKA, 2013. 346 p.
4. Kazmina E. B. The Development of rural tourism services in the Russian regions. dis. Ph. D. spec. 08.00.05. M.: 2012, 163 p. URL: <http://www.dissercat.com/content/razvitie-uslug-selskogo-turizma-vrossiiskikh-regionakh>.
5. How the EU helps to develop «green» tourism in Ukraine. URL: <http://ukranews.com/ru/article/2012/08/10/443>.
6. Roundtable before the Committee on family matters, youth policy, sports and tourism of the Verkhovna Rada of Ukraine on November 22, 2013 (the people's deputies. I. I. Busko, I. V. Brichenko, I. F. Gajdos, K. T. Vashchuk). URL: <http://www.rada.gov.ua>.
7. The minutes of the meeting of the working group on international integration and cooperation of 28 August 2013 Lviv regional state administration (head of the working group. V. I. Bahmatsky).
8. Birkovych V. I. Rural green tourism is a priority of the tourism industry of Ukraine. Strategic priorities. Scientific-analytical quarterly collection. 2008. № 1 (6). P. 139-141.
9. Trachenko L. V. Prospects of development of rural tourism as a form of employment. Collection of scientific works of Uman national University of horticulture. Part 2. Economy. ISSUE 80, Uman, 2012. P. 31– 38.
10. Borschevsky V. V., Pritula H.M., Krupin V.Is., Kulish I.M. Problems and prospects of development of rural territories (on the example of the Carpathian region): analytical report; NAS. Institute of regional studies; of Sciences. edited by V. V. Borschevsky. Lviv, 2011. 60 p.
11. The policy of development of rural green tourism in Ukraine. URL: <http://www.civicua.org/news/view.html?q=2040844>.
12. Rutynskyy M., Zinko Y.V. Rural tourism: tutorial. K.: «Knowledge», 2006. P. 49– 60.
13. Baranovsky M. Tourism as a form of intensification of development in rural depressed areas. Bulletin of Lviv University. A series of international relations. 2008. Vol. 24. P. 13– 21.
14. 15 years of rural green tourism in Ukraine. URL: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/news/92>.
15. The Verkhovna Rada Of Ukraine. Official site. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
16. Union for promotion of rural green tourism in Ukraine. URL: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/>.
17. Kloczkowski O.V., Klochkovskaya V.O. Development of rural green tourism in Vinnytsia oblast. Collected articles the Kozhedub of Vinnytsia national agrarian University. Series: Economic science. 2010. No. 4, pp. 74-79.
18. Arbuzova Y. V., Yakovenko V. D. Promising directions of development of green tourism in Ukraine. Informational technologies in education, science and production, 2013, VIP. 3 (4), P. 123.
19. Employment opportunities of youth in the sphere of green tourism: guidelines on creating your own business; for zag. edited by O. V. Kulinicha. K.: Institute of social policy of the region, 2011. 124 p.
20. 7-8 December 2012, held a national conference on rural tourism. URL: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/news/131>.
21. Order of the Ministry of agrarian policy and food of Ukraine «On approval of the action plan the Ministry of agrarian policy of Ukraine for the development of rural tourism for the period up to 2015» No. 24 dated 18 January 2013. the Official website of the Ministry of agrarian policy of Ukraine. URL: <http://minagro.gov.ua/>.
22. The official website of the Ministry of agrarian policy. URL: <http://www.minagro.gov.ua>.
23. Andreev K. The Organization of tourism in rural areas / Materials working meeting of participants of the project «Tempus: development of educational programmes for sustainable rural tourism» (France, Angers). M.: State University of Management, 2011. 32 p.

Рецензія/Peer review : 20.3.2015 р.

Надрукована/Printed : 12.5.2015 р.

Рецензент: